

סילבוס - תוכנית הוראה לקורס

מבוא למדרש ואגדה

פרופ' ארנון עצמון | המחלקה לתלמוד

Introduction to Aggadah and Midrash | 09-563-01

שיעור היברידי (שילוב של שיעורים פרונטליים עם יחידות לימוד דיגיטליות

של לימוד עצמי)

4 (2 ש"ש)

תשפ"ה

שנתי

שלישי, 16:00-18:00

שני, 10:00-12:00

Arnon.atzmon@biu.ac.il

<https://lemida.biu.ac.il/course/view.php?id=81619>

סוג הקורס:

היקף נ"ז:

שנת לימודים:

סמסטר:

יום ושעה

שעת קבלה:

מייל מרצה:

קישור לאתר למדה:

תיאור הקורס ומטרות למידה

תקציר הקורס

זהו קורס מבוא למדרש ואגדה, במהלכו ייפגשו הסטודנטים באופן בלתי אמצעי עם מגוון טקסטים אגדיים מספרות חז"ל, תוך הצגת האסכולות המחקריות השונות העוסקות באגדה ובמדרש (היסטורי, טקסטואלי, ספרותי, הגותי ועוד).
הקורס כולל גם סקירה היסטורית-ביבליוגרפית של ספרות המדרש והאגדה, תוך הצגת טקסטים נבחרים מהמקורות השונים.

מטרות/תוצרי הלמידה

ידע

1. הסטודנטים ייפגשו באופן בלתי אמצעי עם מגוון טקסטים מספרות חז"ל.
2. הסטודנטים ירכשו היכרות בסיסית עם החיבורים הרלוונטיים בספרות חז"ל.
3. הסטודנטים ייחשפו למגוון כלי מחקר עדכניים בתחום האגדה והמדרש.

מיומנויות

1. הסטודנטים יתנסו בשימוש במגוון כלי מחקר עדכניים בתחום האגדה והמדרש.
2. הסטודנטים ילמדו לנתח ולחקור באופן בסיסי טקסטים של אגדה ומדרש.

למידה פעילה - תכנון מהלך השיעורים:

מס' השיעור	נושא השיעור	למידה פעילה	קריאה/ צפיה נדרשת	הערכה תהליכית/מעצבת
1	מהי האגדה, מהו מדרש, סוגי האגדה השונים.		1. ברכיהו ליפשיץ, "אגדה" ומקומה בתולדות תורה שבעל-פה", שנתון המשפט העברי כב (תשס"א-תשס"ד), עמ' 233-328. 2. יונה פרנקל, "האגדה בספרות התלמודית - נחזור על הראשונות", נטועים יא-יב (תשס"ד), עמ' 63-79. 3. עפרה מאיר, "הוראת דרש רבי X" במדרשים", דפים למחקר בספרות 3 (תשמ"ו) 209-218. 4. פנחס מנדל, "דרש רבי פלוני: עיון חדש", דפים למחקר בספרות 16-17 (תשס"ט) 27-55.	
2	אגדת חז"ל על רקע האגדה הקדומה 1 – ספר היובלים	יחידה דיגיטלית	1. מנחם קיסטר, "מסורות-אגדה וגלגוליהן", תרביץ (תשנ"א), עמ' 179-224.	מטלת ביניים

	2. כנה ורמן, "ספר היובלים בהקשר הלניסטי", ציון (תשס"א), עמ' 275-296.	– למידה עצמית		
3	Martha Himmelfarb, "R. Moses the Preacher and the Testaments of the Twelve Patriarchs." <i>AJS Review</i> 9.1 (1984), pp. 55-78.		אגדת חז"ל על רקע האגדה הקדומה 1 – צוואות השבטים	
4			הרקע הריאלי להתהוות מדרש האגדה, בית-הכנסת ובית-המדרש	
5	מטלת ביניים 1. יונה פרנקל, "האגדה שבמשנה", מחקרי תלמוד ג,ב (תשס"ה), עמ' 655-683. 2. משה שושן, "סיפור חוני המעגל במשנה, תענית ג, ח: מקרה מבחן של מלאכת הסיפור במשנה", מחקרי ירושלים בספרות עברית (תשס"ג), עמ' 1-20.	יחידה דיגיטלית – למידה עצמית	האגדה בספרות התנאית 1 (משנה – חוני המעגל ומקבילותיו)	
6	1. יוסף היינימן, "מסורות פרשניות קדומות באגדה ובתרגומים", תרביץ לה (תשכ"ו), עמ' 84-94.		האגדה בספרות התנאים 2 (מדרשי ההלכה – קפיצת נחשון)	
7	1. עופרה מאיר, "גן בעדן—הערות לאופן העריכה של בראשית רבה", דפים למחקר בספרות ה-ו (תשמ"ט), עמ' 309-330. 2. מנחם כהנא, "זיקת כתב יד וטיקן 60 של בראשית רבה למקבילותיו, תעודה יא (תשנ"ו), עמ' 60-17.		מדרשי האגדה האמוראיים - מבוא למדרש בראשית רבה (התהוות, מסירה ומהדורות)	
8	מטלת ביניים	יחידה דיגיטלית – למידה עצמית	עיון בטקסט ממדרש בראשית רבה 1 (פרשה פז – פתיחתאות)	
9	James Kugel, "Two introductions to Midrash", <i>Prooftexts</i> (1983), pp. 131-155.		עיון מטקסט ממדרש בראשית רבה 2 (פרשה פז – גוף הפרשה)	
10	חיים מיליקובסקי, "ויקרא רבה ובראשית רבה: עיון מחודש בקטעים מקבילים", סידרא: כתב-עת לחקר ספרות התורה שבעל-פה, כד/כה (תש"ע), עמ' 237-266.		מדרשי האגדה האמוראיים - מבוא למדרש ויקרא רבה (התהוות, מסירה ומהדורות)	
11	מטלת ביניים חיים מיליקובסקי, "ויקרא רבה, פרשה כח, הפתיחתא הראשונה (פסקאות א-ג): עיונים בנוסח, בעריכה ובזיקתה למקבילה בפסיקתא דרב כהנא", תרביץ עא, א-ב (תשסב), עמ' 19-65.	יחידה דיגיטלית – למידה עצמית	עיון מטקסט ממדרש ויקרא רבה 1 (הפתיחתאות לפרשה א)	
12	David Stern, "Midrash and the Language of Exegesis: A Study of		עיון מטקסט ממדרש ויקרא רבה 2 (פרשה א)	

	Vayikra Rabbah, Chapter 1", in: <i>Midrash and Literature</i> (New Haven: Yale University Press, 1986), 105–124.		– גוף הפרשה (והחתימה)	
	ארנון עצמון, בניי, היו קורין פרשה זו: עריכה ומשמעות בפסיקתא דרב כהנא, ירושלים: מאגנס, תשפ"ב, עמ' 3-100		מדרשי האגדה האמוראיים - פסיקתא דרב כהנא (מבוא: התהוות, מסירה ומהדורות)	13
מטלת ביניים		יחידה דיגיטלית – למידה עצמית	עיון בטקסט ממדרש פסיקתא דרב כהנא (פיסקת בחדש השלישי - הפתיחות)	14
	Arnon Atzmon, "In the Third Month: Shavuot and the Redaction of Pesikta de-Rav Kahana 12," <i>Journal of Ancient Judaism</i> , 6/1 (2015), pp. 143–156.		עיון בטקסט ממדרש פסיקתא דרב כהנא (פיסקת בחדש השלישי – גוף הפרשה והחתימה)	15
	Ronit Nikolsky & Arnon Atzmon (eds.), <i>Studies in the Tanhuma-Yelammedenu literature</i> , Leiden; Boston: Brill, 2022, pp. 1-17.		המדרש הפוסט קלאסי - תנחומא-ילמדנו (מבוא: התהוות, מסירה ומהדורות)	16
מטלת ביניים		יחידה דיגיטלית – למידה עצמית	עיון מטקסט ממדרש תנחומא-ילמדנו 1 (הפתיחות לסדר לך-לך)	17
			עיון מטקסט ממדרש תנחומא-ילמדנו 2 (גופא וחתימה לסדר לך-לך).	18
			מבוא למדרשי המגילות (התהוות, מסירה ומהדורות)	19
	1. גלית חזן-רוקם, רקמת חיים: היצירה העממית בספרות חז"ל, ת"א, תשנ"ז, עמ' 49–25. 2. יונה פרנקל, עיונים בעולמו הרוחני של סיפור האגדה, ת"א, תשמ"א, עמ' 104–109.		עיון מטקסט ממדרש איכה רבה (הפתיחות למדרש).	20
			עיון מטקסט ממדרש קהלת רבה (הפתיחות למדרש)	21
	ארנון עצמון, "מעשה אסתר בפרקי דרבי אליעזר ובאסתר רבה ב: לביסוסה של זיקה בין מקבילות בספרות חז"ל", תרביץ עה (תשס"ו), עמ' 329-343.		עיון מטקסט ממדרש אסתר רבה (הפתיחות למדרש)	22

			מבוא למדרשים המאחרים (התהוות מסירה ומהדורות).	23
	יעקב אלבוים, "המליצה, המוטיב והעניין: לדרך עיצובו של הסיפור בפרקי דרבי אליעזר", מחקרי ירושלים בפולקלור יהודי (תשנ"א), עמ' 99-126.		עיון מטקסט מפרקי דרבי אליעזר (עשרה ניסיונות של אברהם)	24
			עיון מטקסט מפרקי דרבי אליעזר 2 (תיאור עקדת יצחק).	25
מטלת סיום			חזרה וסיכום	26

*ייתכנו שינויים בסילבוס בהתאם לקצב ההתקדמות ואפקטיביות הלמידה

ציון סופי

משקל בציון הסופי	תיאור התוצר
20% מהציון הסופי	מטלות ביניים ביחידות הדיגיטליות
80% מהציון הסופי	בחינה מסכמת בתומקס

דרישות הקורס

הקורס כולל מפגשים פרונטליים ויחידות לימוד א-סינכרוניות - לסירוגין. במפגשים הפרונטליים יש חובת נוכחות, ובאותה מידה קיימת חובה לעבור באופן סדיר על היחידות הא-סינכרוניות ולענות שם על כל השאלות. בסוף השנה תתקיים בחינה מסכמת של כל החומר הנלמד.

דרישות קדם

אין דרישות קדם.

ביבליוגרפיה: תכנים לקריאה, צפיה והאזנה

שער א

1. ברכיהו ליפשיץ, "אגדה ומקומה בתולדות תורה שבעל-פה", שנתון המשפט העברי כב (תשס"א-תשס"ד), עמ' 233-328.
2. יונה פרנקל, "האגדה בספרות התלמודית - נחזור על הראשונות", נטועים יא-יב (תשס"ד), עמ' 63-79.

3. ברכיהו ליפשיץ, "על הראשונות אנו מצטערים; תשובה", שם, עמ' 81–93.
4. עפרה מאיר, "לבעיית המונח "מדרש" בחקר המדרשים", הקונגרס העולמי למדעי היהדות 11, ג 1 (תשנ"ד), עמ' 103–110.
5. עפרה מאיר, "הוראת "דרש רבי X במדרשים", דפים למחקר בספרות 3 (תשמ"ו) 209-218
6. פנחס מנדל, "דרש רבי פלוני: עיון חדש", דפים למחקר בספרות 16-17 (תשס"ט) 27-55
7. אברהם רוזנטל, "תורה שבעל פה ותורה מסיני – הלכה ומעשה", מחקרי תלמוד ב (תשנ"ג), עמ' 448–489.
8. Mayer Irwin Gruber, "The term Midrash in Tannaitic literature", *Discussing Cultural Influences* (2007) 41-58

שער ב

9. יונה פרנקל, דרכי האגדה והמדרש, א, תל-אביב, תשנ"ו, "המקורות", עמ' 3–10.
10. הנ"ל, "האגדה שבמשנה", מחקרי תלמוד ג,ב (תשס"ה), עמ' 655–683.
11. ח' מאק, מדרש האגדה, תל-אביב תשמ"ט, עמ' 9–18.

שער ג

12. י' אלבוים, להבין דברי חכמים: מבחר דברי מבוא לאגדה ולמדרש משל חכמי ימי הביניים, ירושלים תשס"א.

שער ד

13. א"א אורבך, חז"ל פרקי אמונות ודעות, הקדמה, עמ' 1–14
14. מאיר, עפרה, "הסיפור על ר' שמעון בן יוחאי ובנו במערה – היסטוריה או ספרות?", בתוך: סוגיות בפואטיקה של סיפורי חז"ל, תל אביב: ספריית הפועלים, תשנ"ג, עמ' 11–34.
15. הנ"ל, "התרומה ההיסטורית של אגדות חז"ל, לאור אגדות רבי ואנטונינוס", מחניים 7 (תשנ"ד), עמ' 8–25.
16. ספראי, שמואל, ארץ ישראל וחכמיה בתקופת המשנה והתלמוד, תל אביב, תשמ"ד, עמ' 170–172.
17. פרידמן, ש"י, "לאגדה ההיסטורית בתלמוד הבבלי", ליברמן (תשנ"ג), עמ' 119–164.
18. רוזנפלד, ב"צ, "אגדה ומציאות בספרות חז"ל", מחניים 7 (תשנ"ד), עמ' 98–103.
19. חזן-רוקם, ג', רקמת חיים: היצירה העממית בספרות חז"ל, ת"א, תשמ"ז, עמ' 25–49.
20. פרנקל, יונה, עיונים בעולמו הרוחני של סיפור האגדה, ת"א, תשמ"א, עמ' 104–109.
21. הנ"ל, סיפור האגדה – אחדות של תוכן וצורה, ת"א, תשס"א, עמ' 53–60, 236–252, 256–260.
22. א' שאן, "הספרות העממית", בתוך: עולמה של ספרות האגדה, תל אביב, תשמ"ז, עמ' 77–81.
23. Milikowsky, Chaim, "Midrash as fiction and Midrash as history: what did the Rabbis mean?", *Ancient Fiction* (2005) 117-127.

שער ה

24. יצחק היינימן, דרכי האגדה, עמ' 1–4, 27–43, 131–136.
25. א"א הלוי, שערי האגדה, 32–41.
26. א' קריב, "בין פשט לדרש באגדות חז"ל", לשוננו לעם כ תשכ"ט, עמ' 223–240.

27. ח' מיליקובסקי, "מדרש האגדה – מציאות או מטאפורה", מחניים 7 (תשנ"ד), עמ' 34–37.
28. מ' הירשמן, המקרא ומדרשו: בין חז"ל לאבות-הכנסייה, תל-אביב תשנ"ב, עמ' 7–12, 21–27.

ש ע ר ו

29. אלבוים, יעקב, "עוד על אגדות העקדה", מחקרי ירושלים בספרות עברית, ט (תשמ"ו), עמ' 341–356.
30. היינימן, יוסף, אגדות ותולדותיהן, ירושלים, 1974, עמ' 122–129.
31. הלוי, א"א, שערי האגדה, ת"א תשמ"ב, עמ' 20–23.
32. יסיף, ע', עקידת יצחק – מחקרים בהתפתחותה של מסורת ספרותית, ירושלים תשל"ח.
33. נוי, דב, "העקידה האב-טיפוס לקידוש השם", מחניים, ס (תשכ"ב), עמ' 140–144.
34. שפיגל, ש', "מאגדות העקידה", ספר היובל לאלכסנדר מארכס, ניו-יורק תש"י, עמ' תצז.
34. Elbaum, Jacob, "From sermon to story: the transformation of the Akedah", Prooftexts, 6,2 (1986), 97-116.*